

U povodu 100 – godišnjice rođenja Slavka Kolara

IZMEĐU KOMIČNOG I TRAGIČNOG

1

Prvog prosinca 1991. navršava se sto godina od rođenja hrvatskog pripovjedača Slavka Kolara, poznatog i najširoj publici po dramatiziranoj noveli *Svoga tijela gospodar*, iznimno uspješnoj u kazališnoj i ekraniziranoj verziji. Rođen je u selu Palešniku u blizini Garešnice u učiteljskoj obitelji. Kao što je sam o sebi primijetio u humorističkoj bilješci, »u djetinjstvu ne obećavaše mnogo«. Srednju školu polazio je u tri grada: 1. i 2. razred u Bjelovaru, od trećeg do šestog razreda u Zagrebu, ali u šestom razredu je pao i taj je razred ponavljao u Požegi. Završio je srednju školu u Nadbiskupskom liceju u Zagrebu a maturirao u gornjogradskoj zagrebačkoj gimnaziji.

Počeo je studirati pravo ali je ubrzo prešao na studij agronomije u Višem gospodarskom učilištu u Križevcima. Studij je završio 1913. Premda je i prije objavljivao mladenačke radove, Kolar spominje 1913. kao početak svoje književne karijere; naime te godine objavljen mu je odulji rad *Pripovijest o tom kako je Feliks Pijevčević tražio život*, u pet brojeva zagrebačkog *Savremenika*. Jedno od prvih Kolarovih agronomskih namještenja bilo je dobro Božjakovina u koju je navraćao više puta sve do umirovljenja. God. 1919. boravio je na specijalizaciji u Francuskoj, a poslije službovao u Požegi, gdje se prvi put oženio, ali mu je supruga ubrzo umrla od tuberkuloze. Njezina sudbina nadahnula je Kolara za njegovo remek-djelo, novelu *Breza*. God. 1925. otpušten je iz službe a 1926. postavljen za upravnika državnog dobra u Gornjem Kruševcu pokraj Kravarskog u Vukomeričkim goricama, nedaleko od Zagreba. Tamo je proveo tri godine. Taj boravak Kolaru je dao povoda za neka od njegovih najboljih djela, među inima za već

navedenu *Brezu*, zatim *Ženidbu Imbre Futača*, te *Svoga tijela gospodara*. Sam Kolar je ovako opisao taj kraj:

»Taj Gornji Hruševac je selo u Vukomeričkim goricama, dugačkom nizu niskih brda jugoistočno od Zagreba, a južno od Velike Gorice pa do obala Kupe. Kraj za oko vrlo lijep, na valovitim brežuljcima izmjenjuju se tamnozelenе šume, šumice i šikare sa žutozelenim livadama i sivim oranicama. Zemlja je teška i isprana ilovača, mučna za obradu i nezahvalna. Uloženi trud slabo se naplaćuje, a kada to traje stoljećima, narod se predaje rezignaciji. Davno se izgubilo svako nastojanje, pa i želja za naprednijim načinom života. Narod je tamo dobroćudan, miran i tih, a u ono vrijeme bijaše 80 i više postotaka i nepismen. Sve to, nota bene, svega 20 do 50 km daleko od glavnog grada Zagreba, kulturnog središta jednog naroda!«¹

Tijekom svojega boravka u Gornjem Hruševcu oženio se po drugi put. Nakon 1929. mijenja više službi u Petrinji, Karlovcu i Požegi u svojstvu stručnjaka agronoma. Banovina Hrvatska imenuje ga odjelnim predstojnikom za seljačko gospodarstvo i na toj dužnosti dočekao je početak II. svjetskog rata.

Tridesete godine našeg stoljeća bile su najkreativnije u Kolarovu životu. God. 1928. objavio je pripovijest *Breza* za koju mu je dodijeljena prva nagrada Društva hrvatskih književnika, za pripovijest *Svoga tijela gospodar* (1931) dobio je nagradu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a 1933. izlazi mu zbirka novela *Ili jesmo — ili nismo*. God. 1936. objelodanio je zbirku novela *Mi smo za pravicu*, a 1938. »karišik neozbiljnih pripovijesti i feljtona ozbiljnom vremenu usprkos« pod naslovom *Perom i drljačom*.

Za vrijeme rata Kolaru je ponuđeno mjesto ministra poljoprivrede što je on odbio, i ponovno otišao za upravitelja državnog dobra u Božjakovinu gdje je ostao do rujna 1944. Tada je na čelu kolone od 10 kola otišao u partizane.

Nakon rata vraća se u svojstvu upravitelja u Božjakovinu, ali uskoro, nakon pokušaja intrige protiv njegove uprave odlazi u mirovinu.

Njegova književna djelatnost u poslijeratnom razdoblju je raznovrsna: nastavlja pisati novele (sada većinom s temom, kako sam navodi, iz okupirana Zagreba), piše i humoreske za djecu (1955. izlazi mu zbirka *Na leđima delfina*), a znatan dio vremena i truda posvećuje drami, dramatizaciji te adaptaciji za film svojih najpoznatijih djela. Od tih je najuspješnija dramatizacija novele *Svoga tijela gospodar*, sada

1 Sabrana djela Slavka Kolara, V. Zagreb 1970/1971; 73.

pod naslovom *Svoga tela gospodar*, pa filmska obrada te novele za koju je Kolar 1957. dobio »Zlatnu arenu«.

U poslijeratnom razdoblju Kolar je neko vrijeme bio predsjednik Društva književnika Hrvatske. Godine 1950. Kolar je bio predložen za člana JAZU, njegov se izbor navodno držao »sigurnim«, ali je potpuno neočekivano umjesto njega izabran Ervin Šinko. Kolar je očito bio ogorčen tim izborom te je podnio ostavku na položaj predsjednika Društva književnika Hrvatske. Tada je navodno ogovarao Šinka tvrdeći kako je smiješno da za člana Akademije bude izabran čovjek koji ne zna dobro hrvatski. Time je Kolar došao u sukob s Krležom, koji je branio Šinkov izbor.

Kolara je, naravno, taj događaj ozlojedio, ali srećom nije bio onemoćavan njegov književni rad, premda je štoviše bio izbačen iz Društva književnika Hrvatske! Umro je 1963. od raka probavnih organa.

Kolarova sabrana djela objelodanila je Matica hrvatska u pet opsežnih svezaka (Zagreb, 1970–1971) koja sadrže i autobiografske fragmente, intervjuje, izjave, polemike i kritike.

2

U drugom dijelu ovoga napisa osvrnuo bih se na ono što bi se moglo (uvjetno govoreći) nazvati klasičnim karakterom Kolarova djela. Služit ću se i komentarima samoga autora o vlastitom stvaranju. Poznato je da ima mnogo slučajeva gdje su velike razlike između onoga što autor misli o svom djelu i onoga što kritičari vide u njemu. Kolar je, čini mi se, često pronicljivo upozoravao na specifična svojstva svoje umjetnosti. No prije toga nekoliko riječi o njegovu opusu općenito.

Dobro je poznato da se Kolarovo djelo po tematici dijeli na građu iz seoskog i gradskog života. Remek-djela upravo su novele iz seoskog života, napose iz Gornjeg Hruševca. Kolarovi junaci mogu se podijeliti na samouvjerene (provincijske i seoske) »junake«, siledžije i »vihtig-mahere« na jednoj strani (npr. Mića Brajković u *Čizmama*, Joza Smoljanović u *Quo vadis, Europa?*, Marko iz *Breze*, direktor i špan iz *Jesu li kravama potrebni repovi?*, te donekle Krešimir Turčić iz *Kompromisa*) i one kojima se stvari događaju, koji su, dakle, žrtve događaja i spleta (npr. Imbre Futač u *Ženidbi Imbre Futača*, Iva u noveli *Svoga tijela gospodar*, dr. Mirko Kotarski u *Mi smo za pravicu*). Postoje naravno i brojne nijanse među tim ekstremima, kao što su npr. pojedinci koji svojim lukavstvom i prividnom učtivošću žele izbjeći sukobe, krajnosti, te izboriti ishod u svoju korist na diskretan, podmukao

način. Takvi su tipovi, *par excellence*, Pavel Futač i njemu sličan Pavel Pavunčec. Ono što je karakteristično za veliku većinu tih likova jest činjenica da je konačan ishod, nasuprot njihovim nadama i nastojanjima, upravo obrat, krah i razočaranje. O tomu će biti još govora.

U tom svijetu od posebnog je interesa uloga žene. Muškarac apsolutno dominira i primjedba, kao što je Jakobova u noveli *Svoga tijela gospodar*: »Muči, baba, kaj zanovetaš!«, čini nam se na mjestu, dok je sličan prigovor u suprotnom smjeru nezamisliv. U tom svijetu se gotovo više cijenila krava koju je djevojka donijela sa sobom kao dotu nego ona sama. U svakom slučaju to je točno za Ljubu Dugijanku u *Ženidbi Imbre Futača* i Rožu u *Svoga tijela gospodar*. U obje novele (valja ipak dodati da je *Ženidba...* po svojoj duljini bliža romanu nego noveli) cijena mlade žene bitno je određena kravom koju sa sobom donosi kao dio miraza. Značajno je da žena u najboljim Kolarovim pričama, i pored svoje inferiorne društvene uloge, preuzima inicijativu i određuje rasplet fabule. U noveli *Svoga tijela gospodar* Roža nena-danim očajničkim uzvikom poziva Ivu da je udara, jer barem tako osjeća da ima muža i time dovodi do obrata, peripetije i neslućena raspleta, u *Brezi Janica*, doduše, umire gotovo na samom početku novele, ali njezin duh u izvanrednoj sugestivnosti vitke breze određuje konačan ishod (što me podsjeća na remek-djelo E. M. Forstera *Put u Indiju*, gdje duh gospođe Moore određuje daljnji razvoj fabule, premda je ona mrtva), a u *Ženidbi Imbre Futača* Ljuba Dugijanka potpaljuje Futačevu kuću kao osvetu zato što ju je svekar prevario za njezinu kravu. To su samo najistaknutiji slučajevi uloge žene u Kolarovu djelu. Možemo još navesti (premda manje izrazito) priču *Čizme* u kojoj Melanka tjera Miću iz kuće zbog njegovih čizama.

Još bih nešto dodao o ulozi žene u svjetskoj književnosti i to doveo u vezu s Kolarovim djelom. Ne samo u svijetu Bikovskih Vrhova, nego i u čitavoj povijesti zapadnog svijeta, od Grčke i, tako reći, do danas, žena je imala neizmjereno manjeg udjela u vlasti i u mogućnostima odlučivanja u ključnim javnim poslovima nego muškarac. Ali, kada se sjetimo remek-djela te književnosti, broj junakinja je vrlo velik, od Antigone pa, recimo, do *Dnevnika Anne Frank*. Nedvojbeno je da je žena osjetljiviji i ranjiviji dio ljudskog roda, ona je (posebice mlada žena) neuralgična točka čovječanstva i u njezinoj sudbini otkriva se sva tragika ljudske egzistencije. Nisu li najpotresnije slike iz prošloga svjetskog rata upravo žene s djecom u naručaju pred plinskom komorom? Učinio sam tu digresiju kako bismo bolje uočili i ocijenili činjenicu da je u Kolarovim najboljim djelima upravo žena, i to žena iz

zaostale patrijarhalne sredine, ona junakinja koja određuje rješenje sukoba u priči.

Učinimo s time u vezi usporedbu koja se može držati nategnutom i dokraja neobranjivom, ali valja shvatiti da je riječ o usporedbi, i to na transponiranoj razini. To je u prvi čas apsurdna usporedba između Antigone i Ljube Dugijanke u *Ženidbi Imbre Futača*. I Antigona i Ljuba sukobljene su s muškim svijetom koji drži svu vlast u svojim rukama. U oba slučaja junakinja je osuđena na propast ustraje li u svojim najavama. Jasno je da se ta usporedba može primiti sa skeptikom, da se može upozoriti kako Antigona ostaje dosljednom svojim idealima uzvišenih moralnih načela, a Ljuba pali kuću svoga svekra zato što za svoju kravu nije dobila sav novac. No, kao što smo već rekli, posrijedi je usporedba u raznim registrima po kojima se i pored znatnih razlika mogu uočiti i neke (i ne tako nebitne) sličnosti.

A kako je naša kritika (još za Kolarova života) ocjenjivala njegovo djelo? Najčešće su ga nazivali humoristom, o čemu je sam Kolar raspravljao u svojim intervjuima i književnim razgovorima. Navodi kako ga obično smatraju humoristom, ali time nije baš najsretniji. Tako je, između ostalog, rekao u povodu svoje sedamdesetgodišnjice:

»Da, meni je poznato da me smatraju humoristom, ali iskreno da vam kažem, nije mi to baš sasvim drago, jer taj pojam humoriste danas se malo transformirao. U humoriste spadaju i oni koji u varijeteu zabavljaju publiku i novinski feljtoniste, i tako dalje... ja mislim da je moj humor malo ozbiljniji, ali kad su mi već priljepili tu etiketu, ja je se ne mogu osloboditi i mirim se s njome«².

Više puta Kolar se navraćao na problem humora navodeći kako je humor šira kategorija koja osim prikaza nekog nesklada podrazumijeva i sućut, čak i ljubav. Tako je isticao da humor uočava stanoviti nesklad u ljudima, prilikama, imajući pritom za sav taj nesklad i potrebno razumijevanje, potrebno suosjećanje, pa čak i – ljubav. Bez takvog udjela i bez te neposrednosti, *nema* humora. Takav humor nije prije svega human. Nije čak ni ono što je npr. crni humor, koji je u svojoj biti duboko human.

Čini mi se da je upravo tim riječima o nužnosti sućuti i ljubavi Kolar upozorio na osobitost svoga humora koji je okvir za prizor što sam po sebi prikazuje neki nesklad ili nerazumijevanje, pa prema tomu ima humoristički učinak. Kolarovo suosjećanje, tako reći, prožima cijele prizore. Kada, npr., žene u trenutku Janičine smrti (*Breza*) najviše

2 Nav. djelo, V; 133.

žale zato što nije bilo svijeće u sobi kad je Janica izdahnula, nema ni traga pripovjedačevu preziru prema tome, a slično je u brojnim drugim slučajevima. Kada (također u *Brezi*) Marko misli kako je muka imati u kući bolesnika koji dugo pobolijeva, ili u noveli *Svoga tijela gospodar* kada Ivini roditelji idu u prošnju pa Ivina mati posuđuje rubac od susjede da bi ljepše izgledala, pripovjedač se suzdržava od bilo kakva komentara, čak svojim načinom iznošenja sugerira razumijevanje za takve, recimo, ljudske slabosti. Ima u Kolarovim djelima neke blagosti i prema životinjama iz seoskog svijeta — kravama i juncima — što je i te kako važno u tim pričama.

Upravo zbog te širine Kolarova humora možemo držati da je on u svojim najboljim djelima bio više nego humorist u običnom smislu te da je dostigao onu točku gdje je teško odrediti granicu između komičnog i tragičnog. O tomu je sâm ovako govorio:

»Poznato je i pisano je kako ima duboka i tajna veza između smiješnog i tužnog, komičnog i tragičnog, a u literaturi su za to najbolji dokaz Gogolj, Čehov, pa i Cervantes. Mene je oduvijek dražilo i privlačilo ovo hodaње i balansiranje na žici između komičnog i tragičnog. Tako je i u *Brezi*, pa i u nekim drugim mojim stvarima«³.

Čini mi se da je Kolar i ovom prilikom dobro upozorio na specifičnost svoje umjetnosti pa bih pokušao pružiti daljnje dokaze u prilog navedenih autorovih tvrdnji.

Općenito se može reći da umjetnik, napose književnik, promatra čovjeka i njegov položaj u svijetu, odnosno u društvu. Prikazuje ga kroz prizmu svoga zapažanja i u okviru nekih konvencija. U tom smislu može se i shvatiti, odnosno tumačiti teza Northropa Fryea da se sva književnost svodi na jednu temu. Shvaćajući ulogu književnosti na taj način, tragičar i komičar imaju pred sobom isti predmet (čovjeka — život), samo ga promatraju iz raznih komplementarnih perspektiva. Stoga nas ne treba čuditi što je Aristotel, najveći teoretičar tragedije, napisao i teoriju komedije. Znamo to iz Ecova *Imena ruže*. Dakle, ako smo postavili tezu o srodnosti tih dvaju pogleda, Aristotelovo tumačenje o tragediji vrijedit će i u transponiranom vidu i za komediju. Kao što je poznato, Aristotel u svojoj *Poetici* ističe kako je junak u tragediji bolji (plemenitiji, uzvišeniji) od prosječnog čovjeka, dok je junak komedije lošiji (manje dostojanstven itd.). No u jednom i drugom slučaju riječ je o čovjeku. Kada se radi o junakovu karakteru u tragediji, Aristotel navodi da on prije svega mora biti dosljedan. To je bitno za velike tragične junake, svakako za Sofoklova *Edipa* kojeg Aristotel na

3 Nav. djelo, V; 155.

nekoliko mjesta navodi kao uzor. Edip uporno vjeruje da je spasitelj Tebe, da je uzoran suprug i brižan otac, usprkos dokazima koji govore drukčije. Tek konačni i nedvojbeni dokazi otvaraju Edipu oči i dovode ga do otkrića istine (tj. do prepoznavanja, aristotelovskog anagnorizisa), što uzrokuje obrat (peripetiju) kada on uviđa da je istina suprotna od onoga u što je uporno vjerovao. Upravo taj raskorak između junakovih ideala i stvarnosti karakterističan je za tragičnog junaka: on živi u svijetu svoga privida, žrtva je pretjerane samosvijesti, hybrisa, sve dok ga snaga istine ne satre. Posrijedi je dakle junakovo sljepilo (to je njegova tragična greška, njegova hamartija) i po tomu je srodan Don Kihotu. Sve se to odnosi na tragediju, ali i u komičnom modalitetu nailazimo na paralelna svojstva, samo ishod u komediji nije tragičan. Junak je u njoj prisiljen ili spreman praviti kompromise. Sam Kolar je u intervjuu 1961. na pitanje: »Što vas je u literaturi najviše zanimalo?«, odgovorio:

»Možda ćete se iznenaditi. Kada pišu o meni, onda obično kažu, danas: '...uvijek je ismijevao malograđansku sredinu...' itd. Vjerujte mi, to sam činio samo uzgred. Mene je najviše od svega zanimalo ono što se lomi u ljudima, i danas mi je veoma jasno da ljudi i ne shvaćaju koliko je za čovjeka teško kada pravi kompromis, na bilo koji način. Ja sam se uvijek najviše na tome zadržavao, ispitivao sam kako se ponaša taj moj seljak, Zagorac, u tim časovima, u tim prilikama koje ga guraju u kompromise«⁴.

Vidimo kako Kolar ističe da kompromis nije lak nego je lom u pojedincu kada je prisiljen odstupiti od svojih ideala i ambicija. U najkarakterističnijim Kolarovim pričama naići ćemo upravo na takve slučajeve: u ranoj autobiografskoj noveli *Kompromis* Krešimir Turčić nakraju odstupa od svojih prkosnih ideala i kapitulira pred građanskom udobnošću, u *Čizmama Mića Brajković* je samodopadljivi saoski kicoš, ponosan na svoje nove čizme koje mu poslije donose neuspjeh u ljubavnoj avanturi, u *Quo vadis, Europa?* Milan Pintarić u svom razmetljivom uredu umišljeno glumi biznismena europskog ranga dok ne doživi poslovni krah, špan Miško u *Jesu li kravama potrebni repovi?* tipičan je kolarovski osvajač ženskih srdaca što nakraju tragično završava, a direktor je imanja glupan koji se želi proslaviti rezanjem kravljih repova. Marko Labudan u *Brezi* je nasilnik koji kapitulira pred tanahnom brezom. Sve su to varijante Don Kihota, pojedinci koji nisu tragični junaci ali ih možemo držati njihovim karikaturama, dakle srodnicima. Svi oni, poput tragičnog junaka, trpe od neke fiksne ideje,

4 Nav. djelo, V; 125.

od hybrisa, te poput kakva nosoroga jure za svojim ciljem do trenutka fatalnog sraza.

U uvodu smo rekli da je na drugom polu Kolarovih junaka čovjek – žrtva, objekt, a ne subjekt djelovanja, siromah, često puta pravi »bogec« osuđen da bude pokoran. No ironija je u tomu što je i prvi tip junaka sveden na žrtvu, budući da se svijet njegovih ideala pokazao lažnim te se srušio kao kula od karata.

Možda ćemo još bolje razabrati specifičnosti Kolarovih junaka ako ih usporedimo s junacima Krležinih romana. Uzmimo kao primjer Filipa Latinovicša (koji je varijanta Leonea i, donekle, junaka iz romana *Na rubu pameti*). Za Krležina junaka toga tipa mogli bismo reći da je redovito superioran, da je nekako »na vrhu« te da nije vjerojatno hoće li doživjeti obrat ili anagorizis kao Kolarovi junaci. Taj položaj »na vrhu« očituje se na različite načine: pripovjedač će npr. u opisu Filipove vanjštine više puta navesti kako je odjeven »u odijelo od engleskog sukna« (najbolje i najskuplje u ono doba), a kada je u pidžami bit će svakako naznačeno da je ona »od sirove svile«; njegova prtljaga je od »svinjske kože s prevlakom od jelovine«, a u Kostanjevcu se naravno služi brijačim priborom iz svog *necessairea*. Uostalom, to nije čudno za svjetskog čovjeka, za umjetnika kojem u Kostanjevac stiže poziv da oslika prozore na novoj katedrali u New Orleansu. I pojedinci iz njegova kruga pripadaju tome sloju: Bobočka je kao djevojka, bolujući od bronhitisa, s majkom putovala u Taorminu, a Baločanski odlazi u Amsterdam na sastanak dioničarskog društva. Sve je to u Zagrebu otprilike uoči prvoga svjetskog rata i nakon njega. Naravno, Filip je spasio Hitrecu njegova bika i branio Jagu od izrugivanja, ali to je više rezultat nekog *spleena* nego izraz pravog suosjećanja. Jer, Filip je u osnovi ispunjen gađenjem, tako, gledajući iz kavane prolaznike, on osjeća kako mu se gade te »ženke« koje »sanjaju o krznu, o svilenim čarapama, a ne o slikama«, a u Kostanjevcu razmišlja kako već osamnaest milijuna godina »hodamo na stražnjim nogama, a još smo četveronošci, uglavnom svi!« itd. Premda u žustroj polemici s Filipom, Kyriales zastupa slične mizantropske stavove i kaže da je »čovjek životinja... u prirodi, moglo bi se reći, gotovo deplasirana«.

Za razliku od takva društva, junaci Kolarova svijeta su mali ljudi, premda često i žrtve iluzija da su važniji nego što zapravo jesu. Njih će životno iskustvo otrijezniti i svesti na pravu mjeru. Po svojoj strukturi te priče odgovaraju klasičnom uzorku, po Aristotelu, s početkom, sredinom i krajem, često sadrže prepoznavanje/otkriće i obrat. Može-

mo to pratiti na Kolarovoj *Brezi*. Početak se sastoji od Janičina umiranja, od prizora koji bi mogao biti u opasnoj blizini sentimentalnosti, ali ipak tu granicu autor ni u jednom trenutku nije prekoračio, uglavnom zahvaljujući činjenici da je pažnja podijeljena na Janicu i na žene što je posjećuju i koje su u trenutku Janičine smrti u pravoj panici što ne mogu naći svijecu. Jer, prema vjerovanju, ako netko umre bez svijece, »ne bu mu dušica puta videla vu nebeske dvore«. Glavnina je drugoga dijela Markov udio na svadbi u Žugečičevih. Marko je tu pravi junačina, premda sam u sukobu s nekoliko Žugečičevih, on uspijeva pobjeći prijeteci osvetom. Sada, u trećem dijelu dolazi do obrata: ta junačina nema snage posjeći jednu tanku brezu jer ga vitko stablo podsjeća na njegovu pokojnicu. Marko se te sugestije ne može osloboditi i, premda opremljen sjekirom, vraća se kući neobavljena posla.

Isticali smo klasičan karakter Kolarove novelistike u pogledu strukture njegovih pripovijedaka, uloge tzv. prepoznavanja i obrata, kao i karaktera junaka u tim djelima. Navedimo još jedan primjer u prilogu tezi o »klasicizmu« Kolarova djela; to je kratki opis osnovne teme u noveli *Svoga tijela gospodar*, kako ga je iznio u jednom intervjuu. Po Kolaru, to je »tragedija mlade žene koja se očajno bori za ljubav i za svoje žensko dostojanstvo u skućenim i surovim uvjetima života [...], to je drama u kojoj svaki partner nosi svoj dio krivice, a opet stvarno nitko nije kriv«. Zanimljivo je i vrijedno pažnje koliko je taj Kolarov sažetak glavne teme blizak Aristotelovu tumačenju tragedije, prema kojemu se krivnja ne može točno locirati i gdje je junakova greška (hamartija) rezultat okolnosti a ne njegove zle (ili kakve druge) volje. Protagoniste novele *Svoga tijela gospodar* (Rožu i Ivu) prilike tjeraju na suprotne strane: Ivo se pokorava ocu jer uviđa da je vjenčanje s Rožom donekle izlaz iz bijede (kojoj je i on pridonio), ali on ipak želi sačuvati svoj intimni integritet, budući da mu je Roža kao žena potpuno neprivlačna, dok bi Roža opet htjela biti u braku (kad se već vjenčala) u punom smislu riječi. Oba protagonista predstavnici su šireg spleta okolnosti kojih su oni samo izraz.

Slično je i u *Ženidbi Imbre Futača* gdje Ljuba želi ostati dosljedna svojoj najavi da svom svekru ne će oprostiti što ju je prevario, jer za nju njezina krava ima veću vrijednost od obične domaće životinje. U drugu ruku valja i svekra shvatiti. Sjetimo se Kolarovih riječi kako je zemlja u tom kraju bila siromašna ilovača sa slabim urodom pa je prodaja krave za Ljubina svekra bila rijetka prilika da dođe do potrebna novca. Posrijedi je nadindividualna tragičnost u kojoj do sukoba dolazi zbog sila i prilika koje su snažnije i dublje od osobne volje.

Za Kolarov »klasicizam« svakako je važan i njegov stil koji je ekonomičan i jasan, što se obično drži svojstvima klasičnog stila. U svojim komentarima Kolar je takav stil smatrao najpoželjnijim, dok je prema lirizmu u prozi bio skeptičan. Držao je da lirizam mora proizići iz same teme a ne da bude neka vrst ogrtača oko teme. U jednom intervjuu napominje kako se u nas u novije vrijeme upućuje na lirizam u prozi.

»...rado se hvali i ističe lirika u nekim prozama, *raspjevanost* i što ti ja znam, ne samo kao prednost nego gotovo kao postulat da bi proza dobila na cijeni. Takvo mišljenje i takve zahtjeve nisam mogao primiti u kritikama npr. francuskim i njemačkim, ili ih slučajno nisam našao. Meni se uglavnom ne sviđa lirska *raspjevanost* u prozi. Ponekad mi se čini i lažna i kaćperska. Neki pak *liriziraju* da bi maskirali prazninu«⁵.

Možda je upravo zbog toga »klasizicma« Kolarovo djelo idealno za naratološke analize što su svoje kriterije izgradile na temelju proze devetnaestog stoljeća i kasnijeg modernizma (npr. Prousta). Kako za današnji senzibilitet tvrdimo da je postmodernistički, što podrazumijeva daleko smionije poigravanje konvencijama nego što je to prije bilo, nekadašnja tradicija često se drži manje zanimljivom i prema tome manje vrijednom. Možda je i to jedan od razloga zašto se posljednjih godina o Kolaru manje pisalo. Teško je prihvatiti takav stav kao trajnu ocjenu pa se u tom pogledu možemo opet poslužiti Kolarovim riječima:

»Književnost nažalost nije sport da bi se moglo nesumnjivo utvrditi tko je prvi i najbolji, kao što to znamo za igrače tenisa, trkače, boksače itd.«⁶.

Premda je od te Kolarove izjave prošlo više od pola stoljeća, kritika još uvijek ne raspolaže instrumentima kojima bi mogla pouzdano vrednovati književno djelo. Time smo ipak rekli tek dio istine. Drugi je dio te istine, da se književno (i umjetničko) djelo uopće može ocijeniti u skladu s nekim sustavom kriterija pa se na temelju takvih kriterija i mogu vrednovati. Zato vrednovanja raznih kritičnih škola i pravaca dolaze i do različitih rezultata. Iz našega kuta može se reći da i kriteriji postmodernizma nisu apsolutni, nego tek uvjetni i relativni koji ne mogu dovesti u pitanje vrijednost Kolarova opusa. Mogli bismo stoga izraziti uvjerenje da će Kolar sa svojim najboljim djelima još dugo odolijevati zubu vremena.

Miroslav Beker

5 Nav. djelo, V; 156.

6 Nav. djelo, V; 93.